

РЕГУЛЮВАННЯ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

THE REGULATION OF TRANSACTION CHARGES OF ECONOMY'S AGRARIAN SECTOR

Марина ДУБІНІНА,
кандидат економічних наук,
Миколаївський державний
аграрний університет

Maryna DUBININA,
PhD Economics,
Mykolayiv State
Agrarian University

Багаторічний досвід проведення аграрних реформ довів, що в ринкових умовах сільськогосподарські підприємства не можуть успішно функціонувати без формування системи управління витратами, яка б дозволяла вирішувати проблеми ефективного використання виробничого потенціалу. Відомо, що всі порушення функціонування господарського механізму пов'язані з такими причинами, як: нееквівалентний обмін товарами й послугами, неузгодженість економічних інтересів у партнерів, невідповідність прав і обов'язків тощо. У повсякденній практиці ці непорозуміння найбільш гостро впливають на роботу сільськогосподарських підприємств. Проявляються вони в труднощах, з якими господарства стикаються під час реалізації продукції, користування виробничими послугами, побудови взаємовідносин з органами управління й різними організаціями. Саме ці проблеми, а також непрозорість ринкових взаємовідносин і відсутність необхідної інформації призводять до зростання трансакційних витрат.

Частка трансакційних витрат становить понад 25% від загальних витрат сільськогосподарських підприємств, тому їх скорочення, оптимізація й управління ними є достатньо актуальним і дуже важливим напрямом у зниженні собівартості продукції, зростанні рентабельності й прибутку підприємства [1].

Незважаючи на достатню розробленість загальної теорії трансакційних витрат, їх дослідженню в аграрному секторі не приділялось особливої уваги. Суть, зміст, галузева специфіка трансакційних витрат та їх вплив на функціонування й розвиток економічної системи АПК спеціально не досліджувалися. Не розроблено концепції та методики регулювання трансакційними витратами сільськогосподарських товаровиробників, а також механізму реалізації методики.

У зарубіжній економічній літературі трансакційні витрати виділяються в окрему теорію, яка є частиною загальної інституціональної. В економічній літературі та господарській практиці проблема регулювання витрат у цілому й трансакційних зокрема здебільшого обмежується лише констатацією самого факту необхідності скорочення витрат. Однак сучасні зміни в економіці викликали необхідність наукового переосмислення нових економічних умов і проблем, пов'язаних з регулюванням витрат і формуванням відповідного механізму. Сільськогосподарським товаровиробникам потрібні інструменти для виявлення, оцінки та регулювання трансакційних витрат, що дозволить

значно підвищити ефективність роботи як окремих підприємств, так і аграрного сектора в цілому.

На сучасному етапі розвитку економіки АПК управління витратами є однією з основних умов, що дозволяють управлінському персоналу підприємства приймати правильні рішення щодо підвищення ефективності виробництва. У практичній діяльності аграрні підприємства не мають у розпорядженні дієвого внутрішньогосподарського економічного механізму, який би забезпечував систематичний, самоналагоджувальний контроль та організацію регулювання трансакційних витрат, економічне стимулювання праці працівників за економію витрат.

Під трансакційними витратами слід розуміти економічну оцінку витрат, що виникають у процесі координації діяльності економічних агентів [2]. Специфіка трансакційних взаємовідносин у сільському господарстві визначається характерними особливостями аграрного сектора. Трансакційні витрати досі не отримали визнання в обліковому законодавстві та не виділяються в бухгалтерському обліку. Система обліку, що сформована на сільськогосподарських підприємствах, спрямована на складання форм бухгалтерської та податкової звітності й не призначена повною мірою для отримання інформації про трансакційні витрати. Їх виділення окремим об'єктом у управлінському обліку надасть можливість розв'язати проблему збору, обробки інформації, необхідної для прийняття рішень управлінського персоналу. Проте слід зазначити, що сільгосптоваровиробники не мають достатньої інформації для прийняття таких рішень. У споживачів ринкової інформації є виражена специфіка як у характері інформаційних потреб, так і у формі використання інформаційного продукту.

В аграрному секторі економіки насамперед важливо визначити склад трансакційних витрат з метою їх обліку й віднесення до відповідних статей витрат. Трансакційні витрати становлять сумарні витрати, які пов'язані: з придбанням виробничих послуг у сторонніх підприємств; з утриманням власних підрозділів цієї сфери, які сприяють просуванню готової продукції на ринку; з укладенням договорів і захистом своїх прав при одержанні цих послуг.

У зв'язку з цим важливим є питання про зміст інформаційних потреб учасників ринку. Нами класифіковано основних споживачів відповідно до цілей діяльності, змісту основних стратегічних рішень, що базуються на ринковій інформації. До складу основних груп споживачів ринкової інформації належать сільськогосподарські

Обґрунтовується необхідність дослідження причин зростання трансакційних витрат в аграрному секторі. Розкрито проблеми обліку трансакційних витрат на сільськогосподарських підприємствах. Запропоновано шляхи зниження трансакційних витрат учасниками аграрного ринку.

It is grounded the necessity of investigation the causes of increasing the transaction charges in agrarian sector. The transaction charges calculation problems at agrarian enterprises are revealed. The ways of reducing the transaction charges by agrarian market's participants are offered.

підприємства та фермерські господарства – виробники продукції; переробні підприємства; підприємства зі зберігання продукції; оптова торгівля; роздрібна торговельна мережа; особисті селянські господарства; фінансові та страхові установи; органи статистики; установи наукового обслуговування й навчання кадрів; місцеві й центральні органи управління, політичні інститути; засоби масової інформації; інформаційно-аналітичні системи в мережі Інтернет. Їх стратегічні рішення пов'язані з плануванням обсягу виробництва, визначенням рівня рентабельності, вибором каналів реалізації, визначенням рівня цін та ін. Для вирішення таких завдань потрібно мати інформацію щодо: цін на продукцію; попиту і пропозиції як на місцевому, регіональному, так і на зовнішніх ринках; сезонних коливань цін; короткострокових і довгострокових прогнозів розвитку ситуації на аграрному ринку тощо.

У цілому система регулювання трансакційних витрат в аграрному секторі повинна містити виявлення проблем, аналіз, планування та вплив на величину витрат у трансакціях. Оптимізація припускає не лише зниження розміру трансакційних витрат, а і їх зростання, пов'язане з нововведеннями різного характеру в технологіях, маркетингу, управлінні виробництвом, забезпеченні якості товарів і послуг. Зростання, як і зниження, має відбуватися в окремих напрямках та за окремими статтями витрат, тоді як у загальному обсязі може залишатися незмінним.

Ефективність управління витратами залежить від якості робіт, що виконуються на основних стадіях управління: на стадії планування, обліку, контролю й регулювання. У цьому відношенні значний інтерес для сільськогосподарських підприємств має вивчення управлінського обліку, який є системою внутрішнього управління підприємством, надає інформацію про витрати й доходи в окремих об'єктах управління в різних аналітичних групуваннях за встановленими ознаками та призначену для прийняття оперативних і стратегічних управлінських рішень.

Методика регулювання трансакційних витрат сільськогосподарських підприємств ґрунтується на застосуванні класифікації, що дозволяє врахувати специфіку АПК та забезпечує можливість безпосереднього впливу на процес управління трансакційними витратами. Вона включає внутрішньовиробничі трансакційні витрати, зовнішні трансакційні витрати і трансакційні витрати у формі недоотриманої виручки. Ці витрати виникають у випадках втрати сільгоспідприємствами частини виручки внаслідок розбіжностей у визначенні якісних показників продукції, що реалізується, реалізації продукції в терміни і за цінами на шкоду власній вигоді, а також у разі втрати продукції у фізичному об'ємі в процесі реалізації.

Для систематизованого виявлення й накопичення всіх видів трансакційних витрат пропонуємо використання «Реєстру трансакційних витрат». Накопичення інформації за допомогою реєстру за декілька років надає можливість встановити в господарстві реальні розміри втрат і надалі скорочувати їх у плановому порядку, передбачати у виробничо-фінансовому плані скорочення трансакційних витрат в абсолютних розмірах.

Розробка системи регулювання трансакційних витрат неможлива без урахування особливостей агропромислового комплексу та впливу державного регулювання на взаємовідносини між суб'єктами. Основні напрями державного регулювання трансакційних витрат аграрного сектора економіки повинні включати: розвиток ринкової інфраструктури; формування ефективного конкурентного середовища за допомогою антимонопольного регулювання; зняття адміністративних бар'єрів на шляху просування аграрної продукції; розвиток систем інформаційного забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств; регулювання тари-

фів на послуги транспорту та інших інфраструктурних організацій, послуги, пов'язані зі зберіганням аграрної продукції; здійснення товарних і закупівельних інтервенцій на аграрних ринках з метою підтримки прибутків сільськогосподарських виробників; розвиток спеціалізованих кредитних інститутів; підготовку кваліфікованих кадрів для сільського господарства.

Одним з напрямів регулювання трансакційних витрат є підвищення керованості поведінки суб'єктів господарювання, яке досягається або шляхом розробки деякого колективного договору, що є правилом поведінки господарюючих суб'єктів, або шляхом запровадження деяких нормативно-правових актів, обов'язкових для виконання всіма суб'єктами господарювання. Йдеться про формування вертикально інтегрованих структур, у яких потоки інформації, а також укладення договорів переведено в площину технології. Стимулом до інтеграції насамперед є високий ступінь невизначеності, разом з якою і зростають трансакційні витрати.

ВИСНОВКИ

Зростання трансакційних витрат пов'язане перш за все з відсутністю розвинутої ринкової інфраструктури в аграрному секторі економіки, через яку можна було б здійснити звичайні ринкові операції. Успішне функціонування інститутів інфраструктури аграрного сектора багато в чому визначається державною підтримкою, а ряд складних і дорогих її елементів можна створити тільки за умови безпосередньої участі держави. Зі створенням ринкової інфраструктури держава отримує можливість використовувати нові, адекватні ринковій економіці методи й інструменти регулювання продовольчого ринку, що сприятиме стабільності в цій сфері економіки і, як результат, створюватиме передумови для реалізації стратегічних національних інтересів. Виробники сільськогосподарської продукції отримають можливість рівного доступу до каналів розподілу в умовах зниження асиметрії інформації та трансакційних витрат.

ЛІТЕРАТУРА

1. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / Под ред. д-ра экон. наук А.А.Гриценко. – Х.: Форт, 2008. – 928 с.
2. Фуруботи Э.Г., Рихтер Р. Институты и экономическая теория: Достижения новой институциональной экономической теории / Пер. с англ. под ред. В.С.Каткало, Н.П.Дроздовой. СПб: Издат. дом Санкт-Петербург. гос. ун-та, 2005. – 702 с.